Ludi circenses

- z etruských sportovně-náboženských slavností
- boxerská a vozatajská střetnutí
- běžecká a zápasnická
  - krátce
  - od 2. st.
- Livius
  - Tarquinius Priscus
  - oslava vítězství nad Latiny a dobytí města Apiol uspořádal
- 549 – poslední hry v Circu Maximu (Gót Totila)
- oblíbenost reflektují *nummi bigati* (2. století př. Kr.) i mince s čtyřspřežím + 66 dní v roce (4. stol po Kr.)

Circus

- eliptická stavba pro závody vozů
- X *ἱππόδρομος*
- název od jména kouzelnice Kirké, Circa
  - uspoř. první závody k poctě jejího otce, boha Sola (*sol* = slunce)
- *spina*:
  - *spina*, *ae*, *f.*, páteř
  - nízká zeď uprostřed arény
  - 340 metrů
  - součástí v CM obelisk Ramesse II.
- *metae*
  - 3 kuželové sloupy na obou koncích (*meta*, hranice, cíl, konec)
  - otáčení spřežení
- *oppidum/ carcer (-es)*
  - startovní brána (X hysplex)
  - 12
- vejce (ova) a delfíni
  - určení závodu
  - 7 vajec z pozlaceného bronzu
    - Dioskúrové Castor a Pollux
      - narodili se z vejce labutě proměněného Iova …
  - 7 bronzových delfínů
    - Neptun
- *pompé*

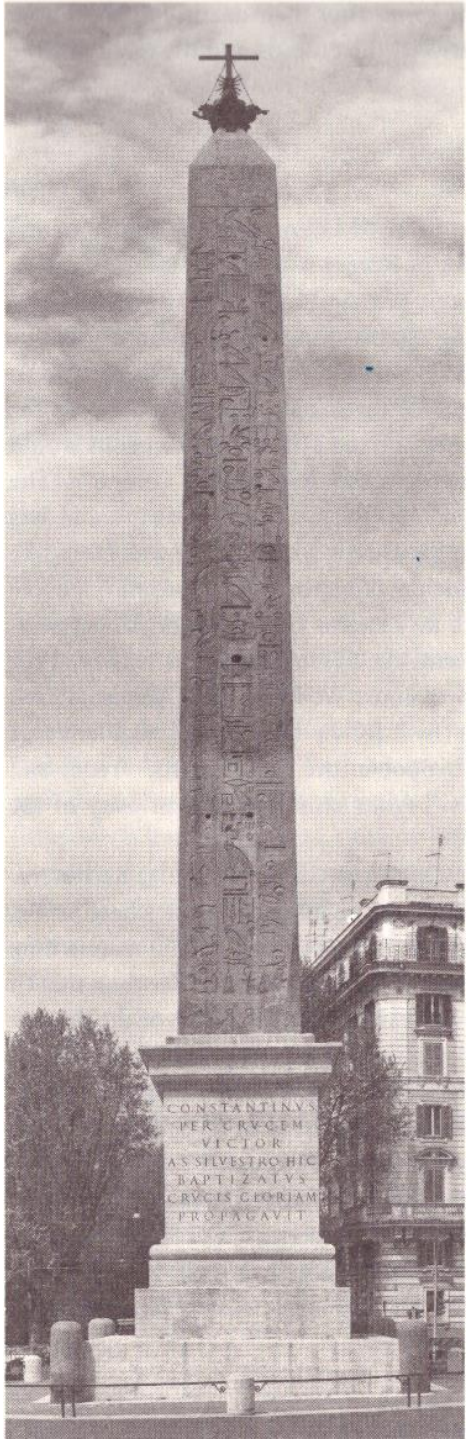

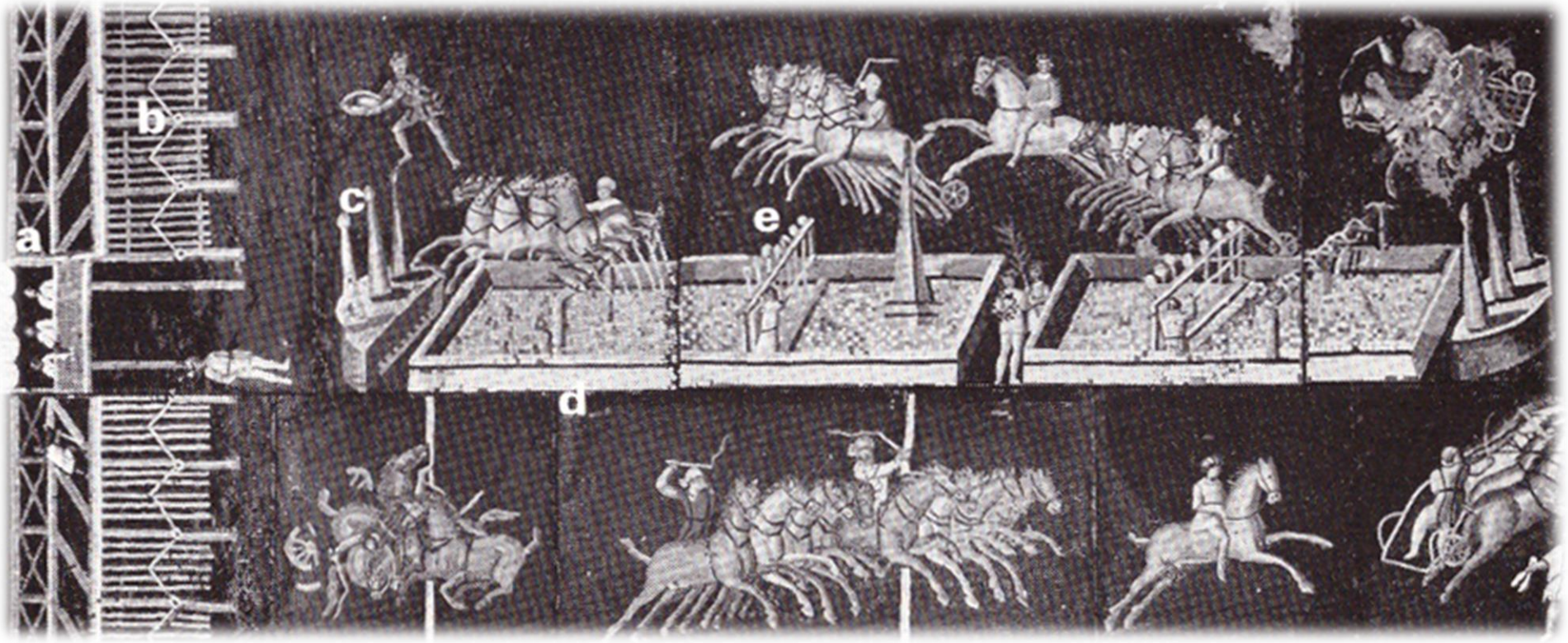

A diváci
B startovní brána (*carcer*)
C *metae*
D *spina*
E vejce (*ova*)

- **uvnitř možnost zakoupit**
  - pečivo
  - víno
  - ovoce
  - zeleninu
  - maso
  - suvenýry – sošky a obrázky slavných vozatajů v barvách své stáje

- **Kolem** (i stadionu, amfiteátru a divadla):
  - mnoho prostitutek

circi x ἱππόδρομοι

- **C:**
  - menší
  - méně spřežení
    - 4–12 vs. až 40
  - opratě
  - oblečení
  - nebezpečí
  - oblastní vymezení
    - Řím-Řecko-Konstantinopol …
  - způsob startu
  - přímá přístupnost k závodům (ale podobnost, chápeme-li řeckou aristokracii – majitele spřežení, jako stáj)
  - organizace závodů (organizátoři panhelénských her x kněz, konsul, kvestor či prétor, někdy sám císař)
  - víno a nákupy x pýthijské hry

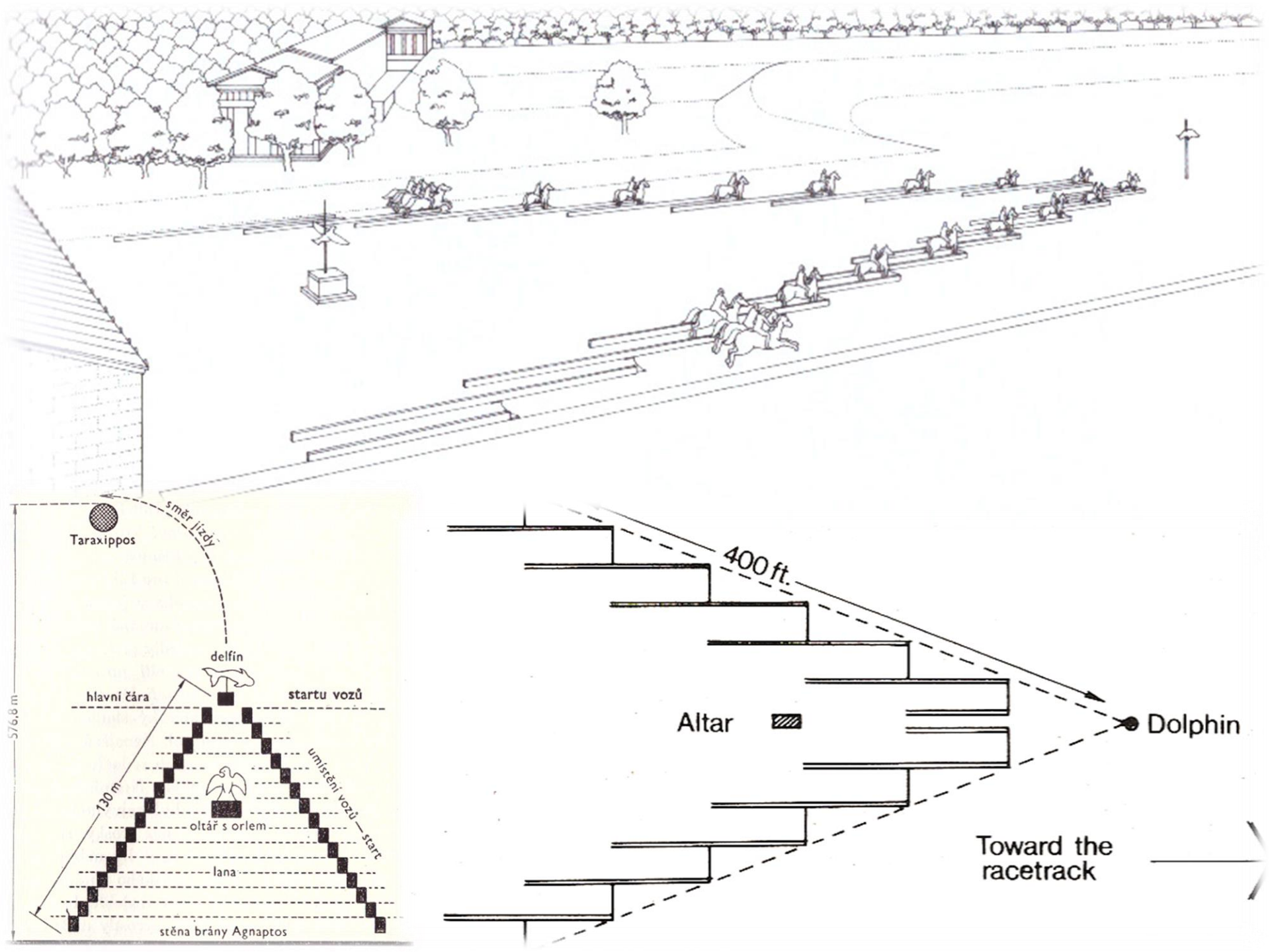
Taraxippos
směr jízdy
delfín
hlavní čára
startu vozů
576,8 m
130 m
umístění vozů — start
oltář s orlem
lana
stěna brány Agnaptos
400 ft.
Altar
Dolphin
Toward the racetrack

Circy

- **Řím**
  - Circus Maximus
    - největší a nejstarší *circus*
    - pojmul až 250 000 či 385 000 diváků (+)
    - měl 600 x 190 metrů
    - vymezeno místo pro jezdce a otce, tzv. *fori*, čestné řady (senátor Marcus Valerius Maximus – 498 BC) x Colosseum
    - sedadlo:
      - š 40 cm
      - h 50 cm
      - v 33 cm
      - 35 m mezi nejvyšší a nejnižší lavicí
    - základ – etruský král Tarquinius Priscus
      - 650 metrů dlouhé a 100 metrů široké údolí
      - mezi Aventinem a Palatinem
      - v 8. století př. Kr.

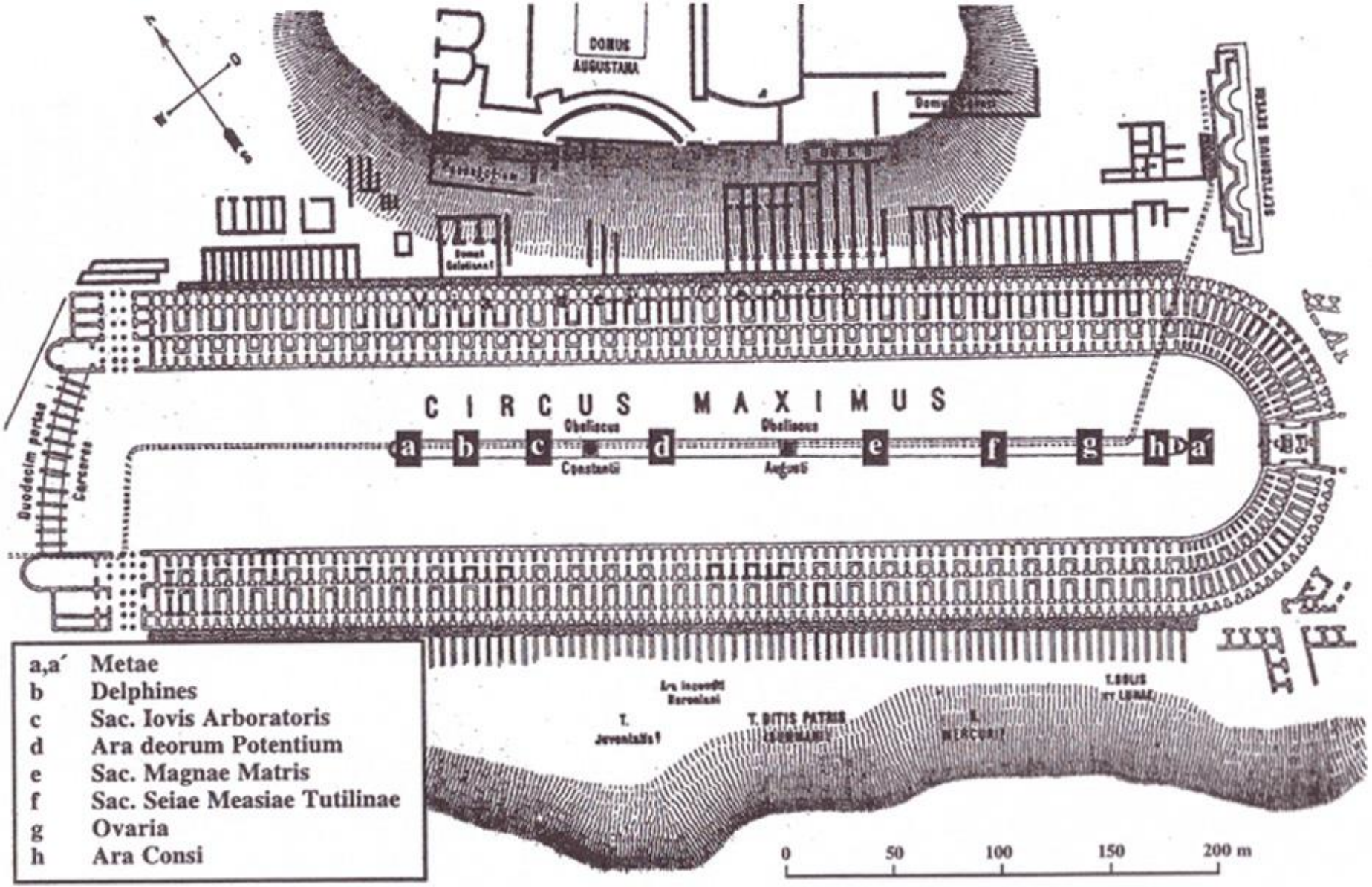

a,a´	Metae
b	Delphines
c	Sac. Iovis Arboratoris
d	Ara deorum Potentium
e	Sac. Magnae Matris
f	Sac. Seiae Measiae Tutilinae
g	Ovaria
h	Ara Consi

- Circus Flaminius (221 BC)
- Circus Maxentius (poč. 4. st.)
- Circus Varianus (Caracalla, Eliogabalus)
- Circus Gaia (Caliguly) a Nerona
- + Domitiánův *στάδιον* na Martově poli

- Plovdiv
- Soluň
- Korint
- Tarragona
- Alicante
- Córdoba
- Toledo
- Coimbra
- Lyon
- Arles
- Colchester
- Kartágo
- Alexandrie
- Antiochie
- Tyros
- Istanbul

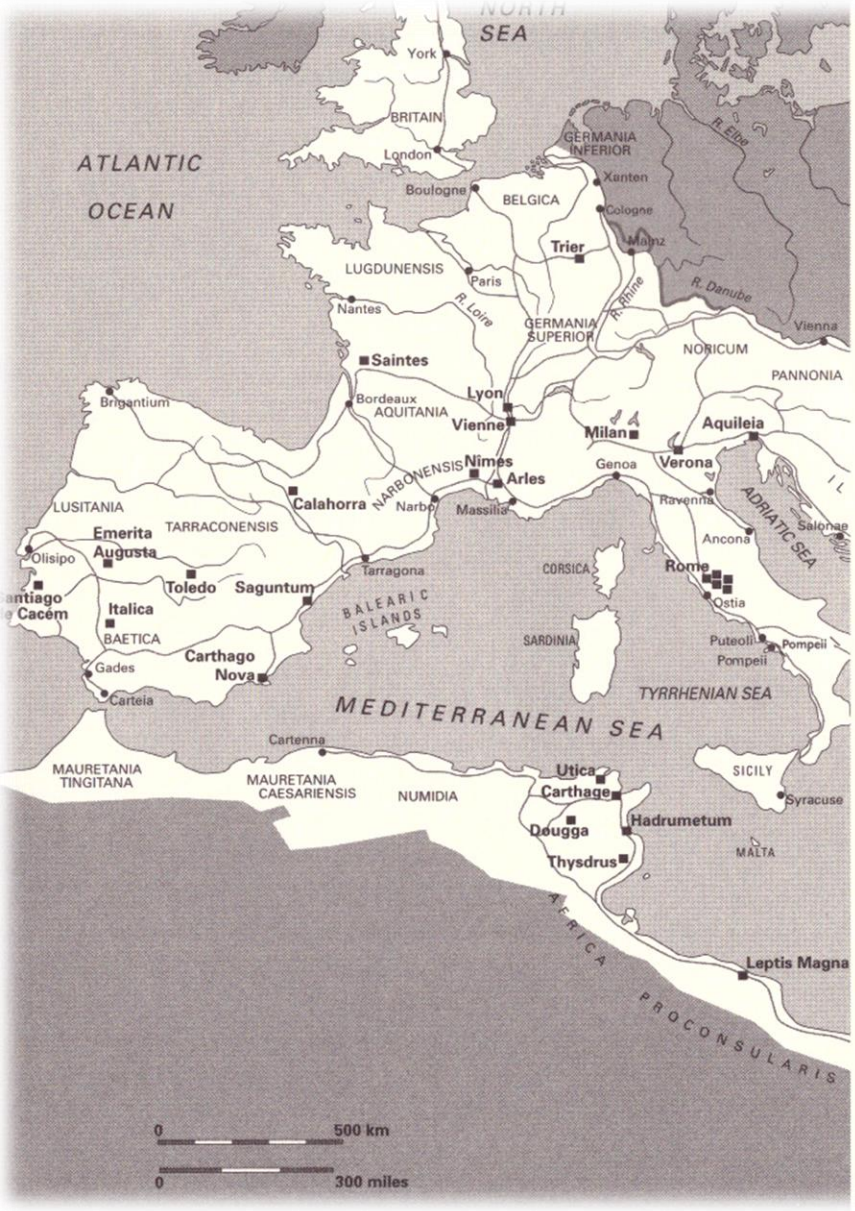
NORTH SEA
York
BRITAIN
London
ATLANTIC OCEAN
Boulogne
BELGICA
GERMANIA INFERIOR
Xanten
Cologne
Mainz
Trier
R. Elbe
R. Danube
LUGDUNENSIS
Paris
Nantes
R. Loire
R. Rhine
GERMANIA SUPERIOR
Vienna
NORICUM
PANNONIA
Saintes
Brigantium
Bordeaux
AQUITANIA
Lyon
Vienne
Milan
Aquileia
Verona
Genoa
Nîmes
Arles
NARBONENSIS
Narbo
Massilia
Calahorra
LUSITANIA
TARRACONENSIS
Emerita Augusta
Olisipo
Toledo
Saguntum
Tarragona
Ravenna
Ancona
Salonae
ADRIATIC SEA
Rome
Ostia
CORSICA
Santiago de Cacém
Italica
BAETICA
BALEARIC ISLANDS
SARDINIA
Puteoli
Pompeii
Gades
Carthago Nova
Carteia
TYRRHENIAN SEA
MEDITERRANEAN SEA
Cartenna
MAURETANIA TINGITANA
MAURETANIA CAESARIENSIS
NUMIDIA
Utica
Carthage
SICILY
Syracuse
Dougga
Hadrumetum
Thysdrus
MALTA
AFRICA PROCONSULARIS
Leptis Magna
0 500 km
0 300 miles

Carnuntum
Brigetio
Olbia
Panticapaeum
Sirmium
DACIA
Troesmis
R. Danube
Tomis
BLACK SEA
LYRICUM
MOESIA
THRACE
Constantinople/ Byzantium
BITHYNIA AND PONTUS
CAPPADOCIA
Philippi
Nicomedia
GALATIA
Brundisium
Apollonia
MACEDONIA
Thessalonica
Ankara
ASIA
R. Tigris
Pergamum
Smyrna
Delphi
IONIAN SEA
Athens
Corinth
Ephesus
LYCIA
CILICIA
Tarsus
R. Euphrates
Olympia
ACHAEA
Sparta
PAMPHYLIA
Antioch
Laodicea
SYRIA
Palmyra
RHODES
CYPRUS
CRETE
Gortyn
Bostra
Tyre
Gerasa
JUDAEA
MEDITERRANEAN SEA
Caesarea
Jerusalem
Cyrene
Alexandria
Petra
CYRENAICA
Memphis
ARABIA
EGYPT
Antinoopolis
Myus Hormus
R. Nile

CIRC ROMA

CIRC ROMÀ
(s. I dC)

M|H|T

EL CIRC ROMÀ

Restitució d'una cursa de bigues al circ de *Tarraco* durant el segle II dC. Vista d'una part de les graderies i de la *Porta Triumphalis* (actual capçalera del circ).

Restitución de una carrera de bigas en el circo de Tarraco durante el siglo II dC. Vista de parte de las gradas y de la *Porta Triumphalis* (actual cabecera del circo).

Reconstruction of a chariot race in Tarraco's circus in the 2nd century AD. A view of part of the stands and the *Porta Triumphalis* (today the head of the circus).

Restitution d'une course de biges dans le cirque de *Tarraco* au IIe siècle ap. J.-C. Vue d'une partie des gradins et de la *Porta Triumphalis* (chevet actuel du cirque).

Autoria: Museu d'Història de Tarragona / Oficina de Projectes de l'Ajuntament

ars desultoria

- skupinové jezdecké hry
- jezdecká akrobacie
- *ars desultoria:*
  - přeskoky z jednoho koně na druhého během jejich klusu
  - voltiž
- *ἀποβάτην, desultorius*

„*Non mihi mille placent, non sum desultor amoris:*
Tu mihi, siqua fides, cura perennis eris“ (Ov., *Am.* 1.3.15-16).

„*Netoužím tisíc mít dívek a neumím přelétat v lásce,*
je-li kde věrnost, pak budu navždy já tebe mít rád“ (překlad R. Mertlík, 1990).

- „*desultorem bellorum civilium*“(Sen., *Suas.* 1.7) – ozn. Quinta Dellia
- *desultores* při závodech vozů ?

„ὡς δ᾽ ὅτ᾽ ἀνὴρ ἵπποισι κελητίζειν ἐϋ εἰδώς,
ὅς τ᾽ ἐπεὶ ἐκ πολέων πίσυρας συναείρεται ἵππους,
σεύας ἐκ πεδίοιο μέγα προτὶ ἄστυ δίηται
λαοφόρον καθ᾽ ὁδόν: πολέες τέ ἑ θηήσαντο
ἀνέρες ἠδὲ γυναῖκες: ὃ δ᾽ ἔμπεδον ἀσφαλὲς αἰεὶ
θρῴσκων ἄλλοτ᾽ ἐπ᾽ ἄλλον ἀμείβεται, οἳ δὲ πέτονται“ (Hom., *Il.* 15.679-684).

„Jako když po koních skákat zná výborně obratný jezdec,
který si z množství koní jen vybere čtyři a spřáhne,
z pláně je pobídne v klus a žene je k velkému městu
po hlučné cestě a přitom se přemnoho na něho dívá
mužů i žen a on jen pořád pevně a jistě
z koně na koně skáče a střídá je, když oni letí“ (překlad R. Mertlík, 1980).

„Desultores nominati, quod olim, prout quisque ad finem cursus venerat, desiliebat et currebat; sive quod de equo in equum transiliebat“ (Isid., *Orig.* 18.39).

„Krasojezdci jsou nazýváni desultores proto, že kdysi, jakmile dospěli do cíle závodu, seskakovali (desilire) a dávali se do běhu, anebo proto, že přeskakovali z koně na koně“ (překlad D. Korte, 2002).

CAVALLI DE SVLTORI

ludus Troiae

- jezdecké a vozatajské **závody** plnoprávných **aristokratických mladíků s akrobacií** a přeskoky na jiné koně
- předstírání souboje dvou skupin – starší a mladší
- podle pověsti hry **zavedl syn Aenea Ascanius** (Suetonius; Tacitus)
- mladíci měli ovinutý věnec kolem přilby, v pravé ruce po dvou oštěpech, na plecích toul a řetízek ze zlatých kroužků
- popis závodu *ludus Troiae* nám zanechal římský básník Augustovy doby Vergilius
- **Vergilius** poznamenává, že se proti sobě postavily tři jízdní čety o 12 chlapcích a 1 vůdci. V jeho reportáži o tom, jak konkrétně vypadala tato hra, čteme:

„… syn Épytův výkřikem z dálky
chlapcům znamení dává a zároveň zapráskne bičem:
stejně se rozjedou chlapci a rozvednou všechny tři čety
do stejných polovin dvou, pak na povel, od vůdců daný,
kpředu se obrátí čelem a útočí na sebe dřevci.

Jiný počnou pak rej, hned dopředu, hned zase nazpět,
řadou projíždí řada a do kruhů vplétají kruhy
střídavě, budí tak dojem, že opravdu bojují zbraní.
Brzy se na útěk dají a brzy zas obrátí dřevce
k boji, pak jakoby v míru si v párech vyjedou družně“

Závody vozů

- **Vozatajové:**
  - auriga
  - agitator
  - opratě (Etruskové)
  - nůž, přilba, holenice, krátká tunika, pás z kožených řemínku kolem hrudi
  - vrstva
    - obdoba gladiátora

    X bohatství
    - otroci, propuštěnci, Římané nižších vrstev, cizinci
    - i mladící z nobility, císaři (Caracalla za M)
  - trénink
  - 1–4 za stáj
  - úmrtnost vozatajů + koní

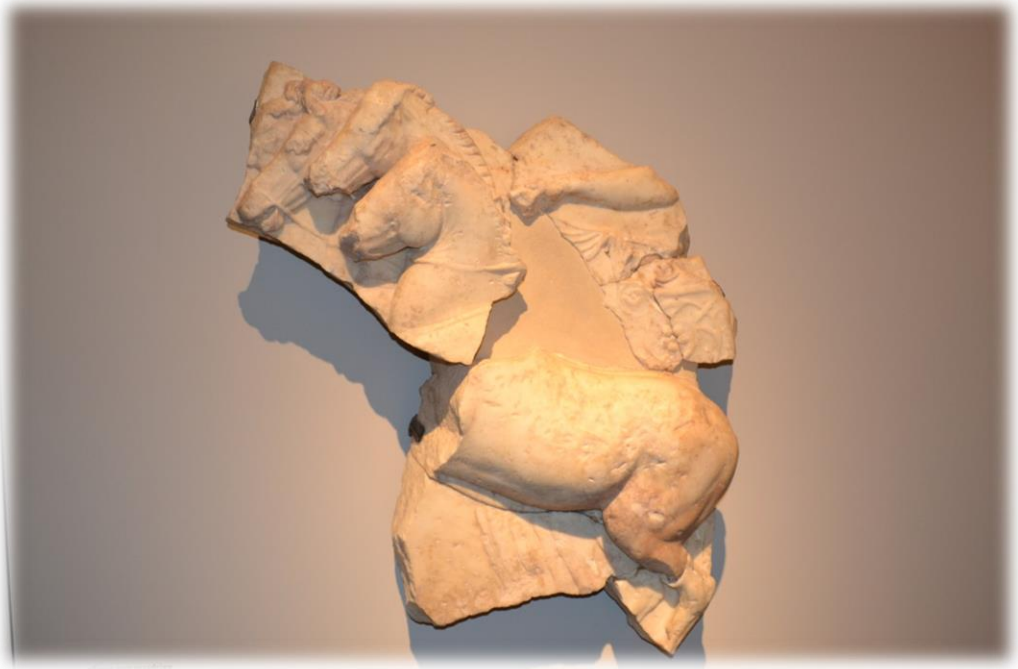

- ***Factiones, stabulum*:**
  - Zelení – ***Prasini***
  - Modří – ***Veneti***
  - Bílí – ***Albati***
  - červení – ***Russi***
  - zlatí a purpuroví (Domitián)
  - spolupráce a pohlcení
    - zelení bílé + modří červené

„Tyto čtyři strany brzy zaujaly místo ve veřejném životě a k vysvětlení barev posloužily různé přírodní jevy ve čtyřech ročních obdobích: červená ‚psí' hvězda Sirius v létě, sníh v zimě, temné stíny podzimu a svěží zeleň jara. Jiný výklad dával před ročními obdobími přednost přírodním živlům a dovozoval, že boj mezi zelenými a modrými znázorňuje vádu mezi zemí a mořem. Vítězství těch či oněch ohlašovalo buď bohatou sklizeň, nebo úspěšnou mořeplavbu; ale řevnivost mezi rolníky a námořníky byla o něco méně nesmyslná než slepá náruživost římského lidu, ochotného obětovat životy i majetek pro barvu, které držely palce" (Gibbon, 2005, 202).

+ Tertullianus (*De spect.* 9.5) **:**

- červená se spojovala s Martem a létem
- bílá se Zefyry a zimou
- zelená s Matkou Zemí a jarem
- modrá s nebem či mořem a podzimem

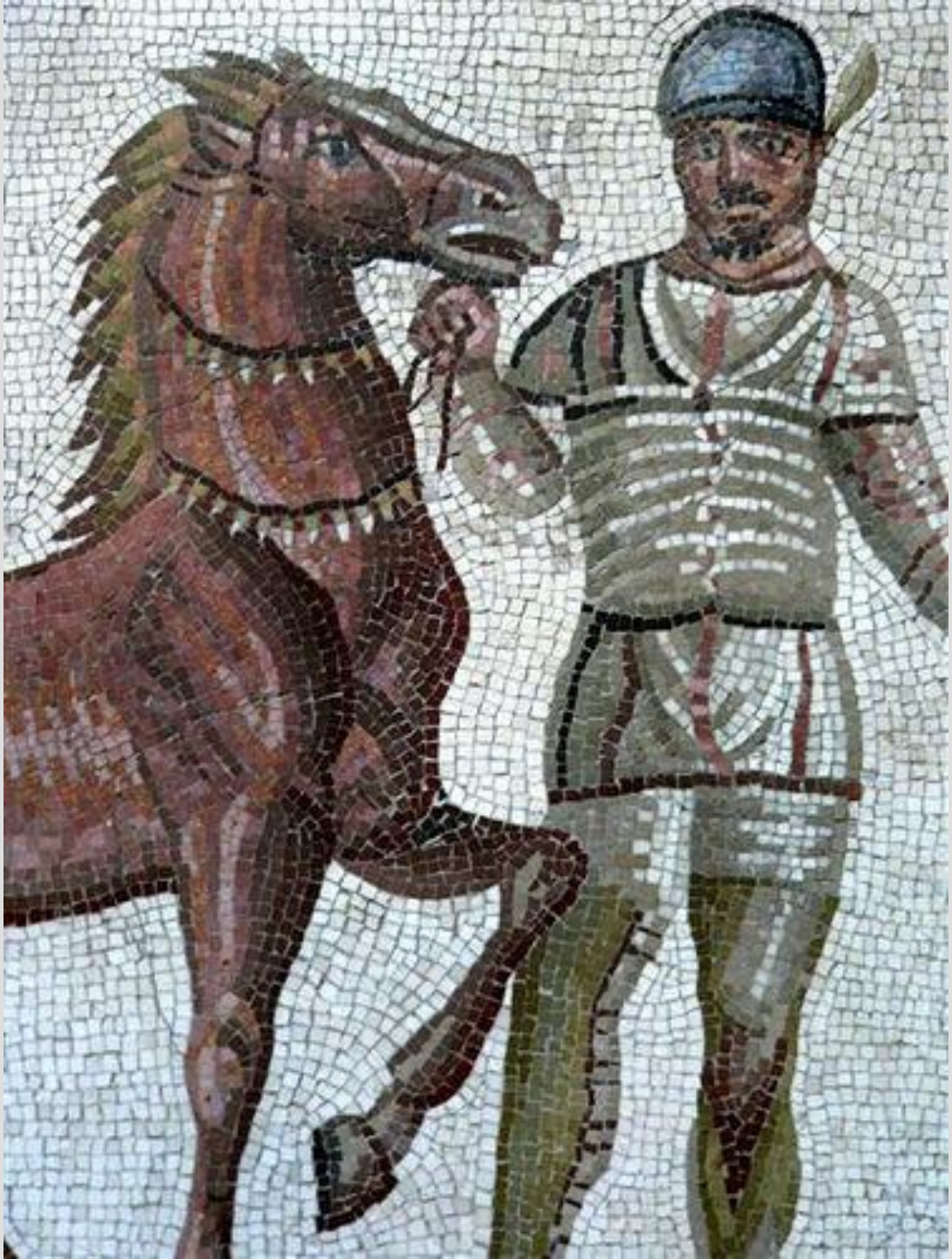

- **Vzdálenost:**
  - denně 24 disciplín
    - nejdříve 12
    - za Claudia a Nerona 24 (symbolika počtu hodin v každém dni)
    - za Vespasiána, Tita a Domitiána 30
    - po Domitiánově smrti 24
    - ale např. Caligula nechal na své narozeniny uspořádat 40 závodu
  - 7 kol
  - proti směru hodinových ručiček
  - délka:
    - *spina* 340 m – tam a zpět = 680 m + asi 2x 10 m na každé točení (2 *metae*) + 160 m od startu k první metě
    - Tedy: 7x (2x 340 + 2x 10) + 160 = **5060 metrů**
  - vítěz:
    - jel pravděpodobně 9 – 10 minut
    - rychlostí 70 km/h se snižováním na 30 km/h

- **Typ závodů:**
  - *bigae*
  - *quadrigae*
  - i *tridae*, šesti, osmi a desetispřeží, spřežení slonů, velbloudů …

- **Pravidla:**
  - dovoleno i nečestné jednání
    - natlačit vůz a koně soupeře na *spinu*
    - co nejdál od *spiny*
    - bránit v předjetí
    - útočit na koně

    x
    - vozatajové

- **Průběh:**
  - Obdoba triumfů
  - Zahájení: *pompa* v čele s pořadatel závodu v oděvu vojevůdce
  - Začátek závodu: vhození bílého šátku (*mappa*) na trať (pořadatel či císař) a zatroubení na trubku.

„‚Už ho pustil!‘ křičí a navzájem si sdělují to, co právě všichni viděli. Tady je důkaz jejich zaslepenosti: nevidí, co prétor skutečně ‚pustil‘; myslí si, že to byl startovací šátek, ale je to ztělesnění ďábla padajícího z výšin“ (Tertullianus, 2004, 159-161)

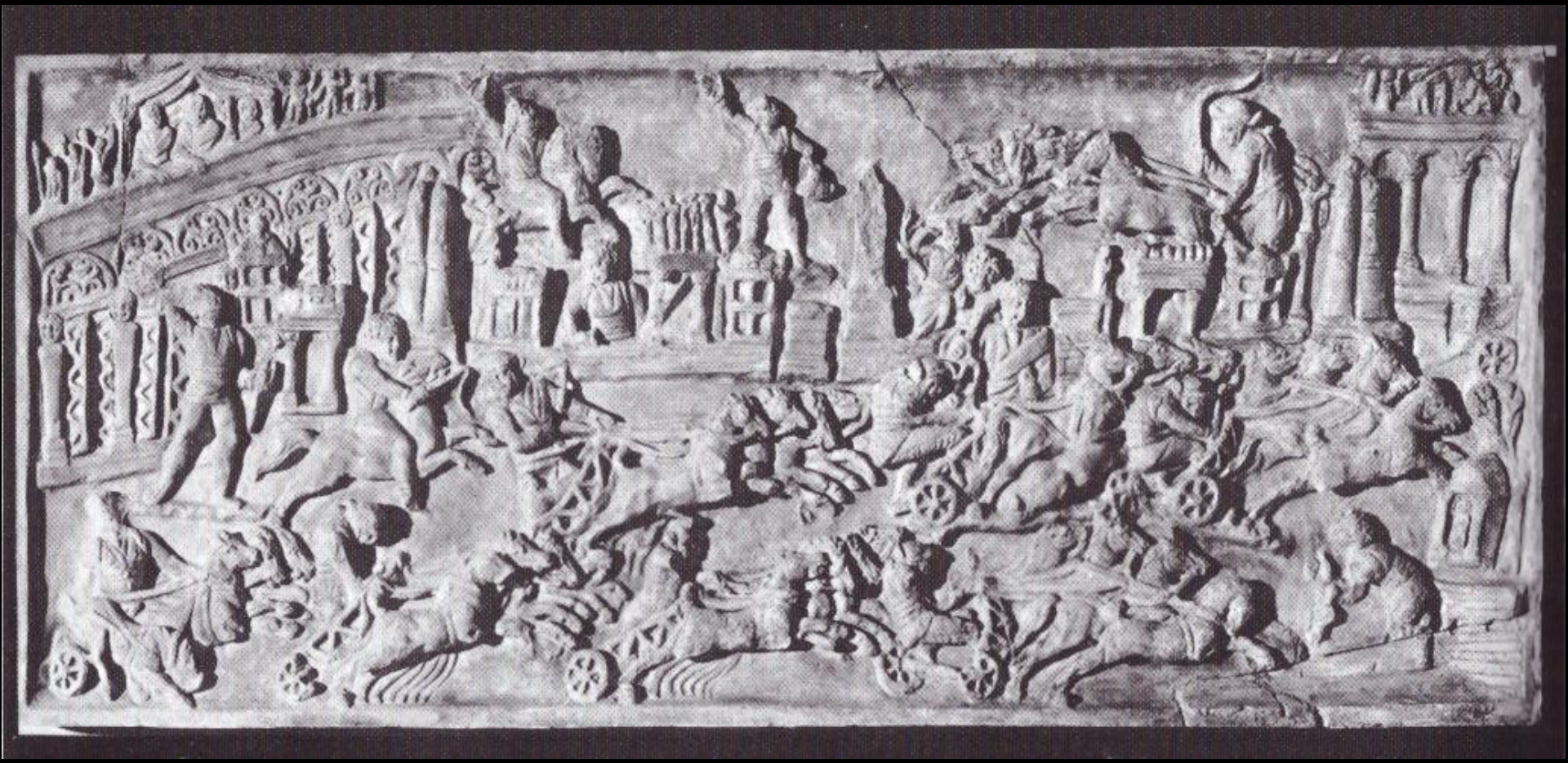

- **Fanouškovství:**
  - kluby
  - negativní tendence
  - podoba se současností
  - Caracalla, Caligula, Nero, Vitellius, Verus, Commodus, Elagabalus

- **Koně:**
  - klisny (k oji)
  - hřebci (na vnější strany)
  - nejdůležitější:
    - levý krajní kůň

Trénink koní a vozatajů

- **Řecko** (málo zpráv)
- **Pausaniás** (6.24):
  - v Élidě došlo k proměně agory v *ἱππόδρομος*, kam místní obyvatelé chodili cvičit koně.

- můžeme předpokládat, že bylo velmi podobné výcviku koní pro římské cirky.

- **stáje:**
  - koně, otroci, veterináři, kováři, cvičitelé, trenéři vozatajů, *agitatores* a *aurigae*
- **koně:**
  - do stájí přijímáni nejdříve ve 2 letech
  - minimálně do 5 let nezávodili
  - před závoděním museli absolvovat několikaletý trénink
  - mohli závodit 10 – 15 let (když se nezranili)
  - měli šanci získat mnohá vítězství, a tak i čestná jména; svou slávou se poté rovnat dokonce i *agitatores*
    - jména podle vlastností, schopností, mytologie, jiných zvířat
      - Achilles, Ajax, Aquila, Argo, Callidromus, Candidus, Castor, Catta, Crinitus, Cursor, Daedalus, Gemmula, Leo, Maculosus, Palmatus, Passer, Pegasus, Pollux, Polyneices, Pugio, Rapax, Sagitta, Victor (Harris, 1972; Meijer, 2010).

speciální trénink vozatajů

- vozatajové i jejich koně
- vozatajové měli cvičit především:
  - soustředění
  - ohebnost
  - vytrvalost
  - sílu
- museli držet diety (hmotnost) **X**

X

speciální trénink koní

- náročný výcvik
- intenzivní tréninkem především pro **mladé hřebce**
  - prvně si museli **zvyknout na 6m linii**
  - na ní s nimi **chodil cvičitel v kruzích** a učil je poslouchat příkazy a **přecházet do chůze, klusu či cvalu**.
  - poté posouzení, na kterou pozici ve spřežení se nejvíce hodí
    - na střed u jha
    - na kraj
    - nejlepší kůň se dával na levý kraj (zatáčení, určování stopy)
  - prvně zapřáhnout samotného
  - poté se k němu přidal další (*bigae*)
  - nakonec čtyřčlenný tým (*quadrigae*)

- probíhal především **vytrvalostní**, **intervalový** a **rychlostní** trénink
- hodně pozornosti věnováno tréninku **startů** a **otáčení u *metae***, jelikož zde se dalo nabýt největších výhod.
- při tréninků i **veterináři**
  - často hrozilo jejich přetížení, opotřebení kloubů a šlach (především při zatáčkách) a na tvrdém povrchu také poškození kopyt
- podle tréninku se též předepisoval **odpočinek**
- **trénink nebyl pro všechny koně stejný**
- **koně uvnitř spřežení:**
  - trénink změn tempa a těsného zatáčení
- **koně u jha:**
  - udržování dobré rychlosti
- **krajní koně:**
  - učeni v zatáčkách pokrýt větší plochu

Kikkuli + Xenofón

- 214 dní
- fartlek, interval, opakování
- Peršané důležitost tr. + *kalos kai agathos*

- **Vítězství a úspěšnost:**
  - věnec
  - oděv
  - velké množství peněz
    - často 24 000 sesterciů
    - rozmezí 15 000 – 60 000 s.
    - druzí polovinu
  - oblíbenost u prostého lidu, nobility a vládnoucí vrstvy,
  - zlepšení sociálního statusu
  - *miliarius*(*-ii*)
  - někdy i svoboda pro otroky
  - smrt

Úspěšní agitatores

- Gaius Appuleis Diocles (4257 závodů, 1462x zvítězil, své stáji vydělal 35 863 120 *sestertiů*)
- Publius Aelius Gutta Calurnianus
- Crescens z Mauretánie
- Scorpus
- Pompeius Musclosus (3559 výher)
- Marcus Aurelius Polyneices
- Epaphroditus
- Marcus Aurelius Mollicius Tatianus

GETTY IMAGES

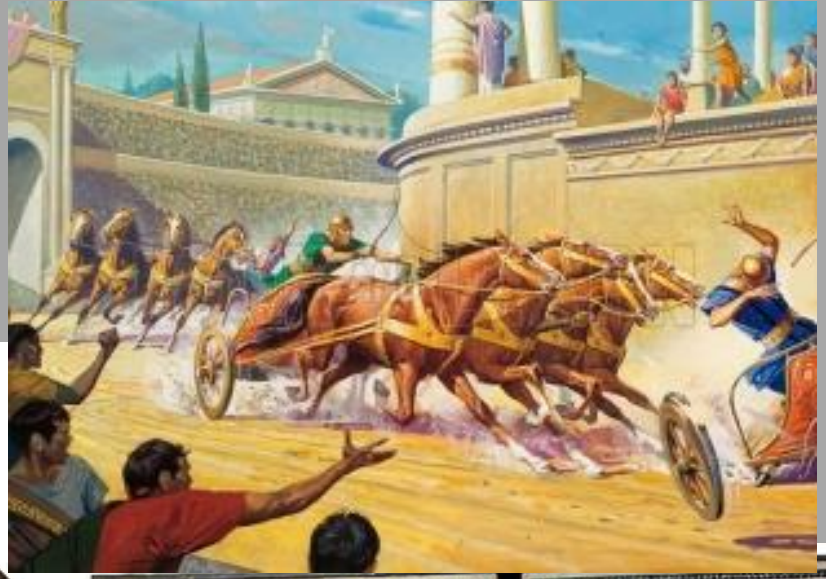

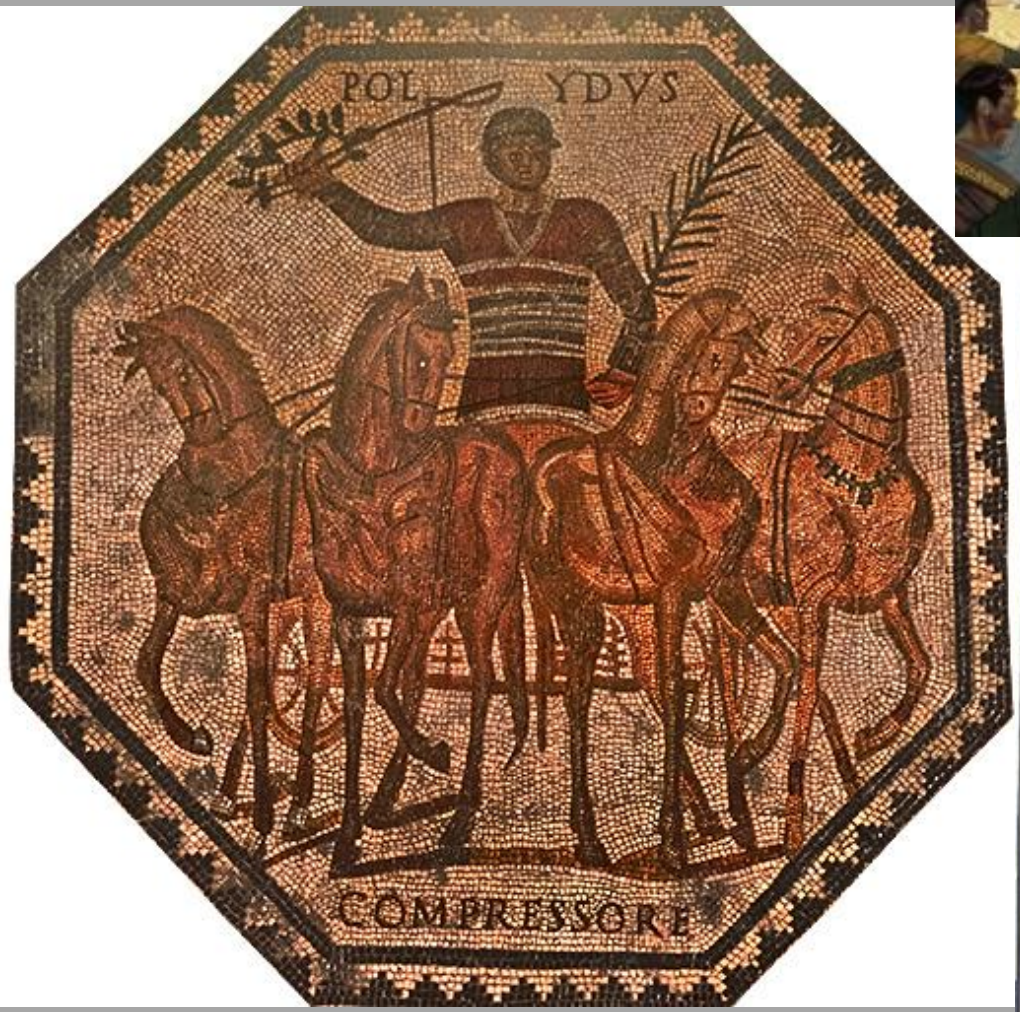
POL YDVS
COMPRESSORE

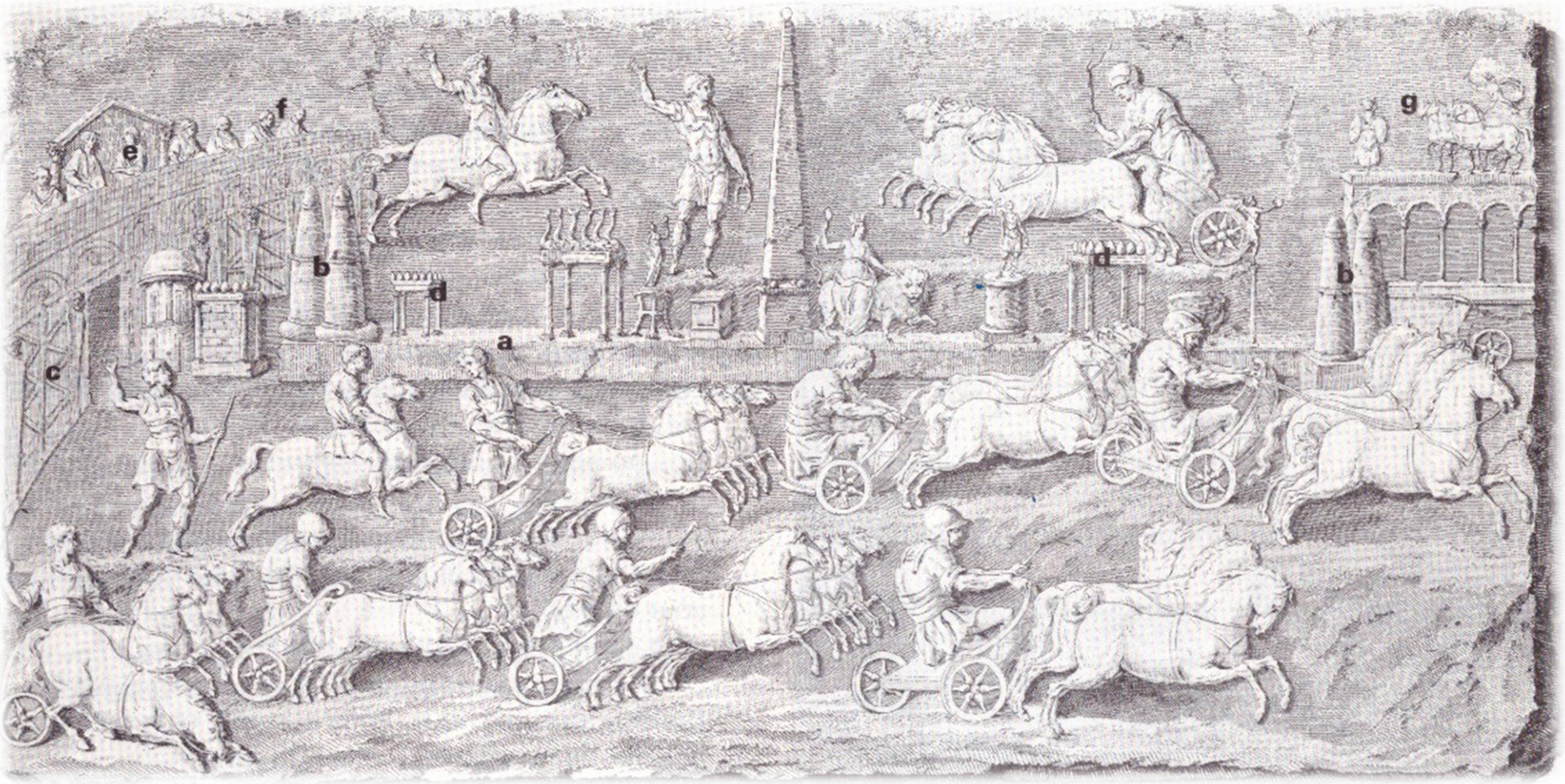
f
e
b
d
a
c
d
b
g
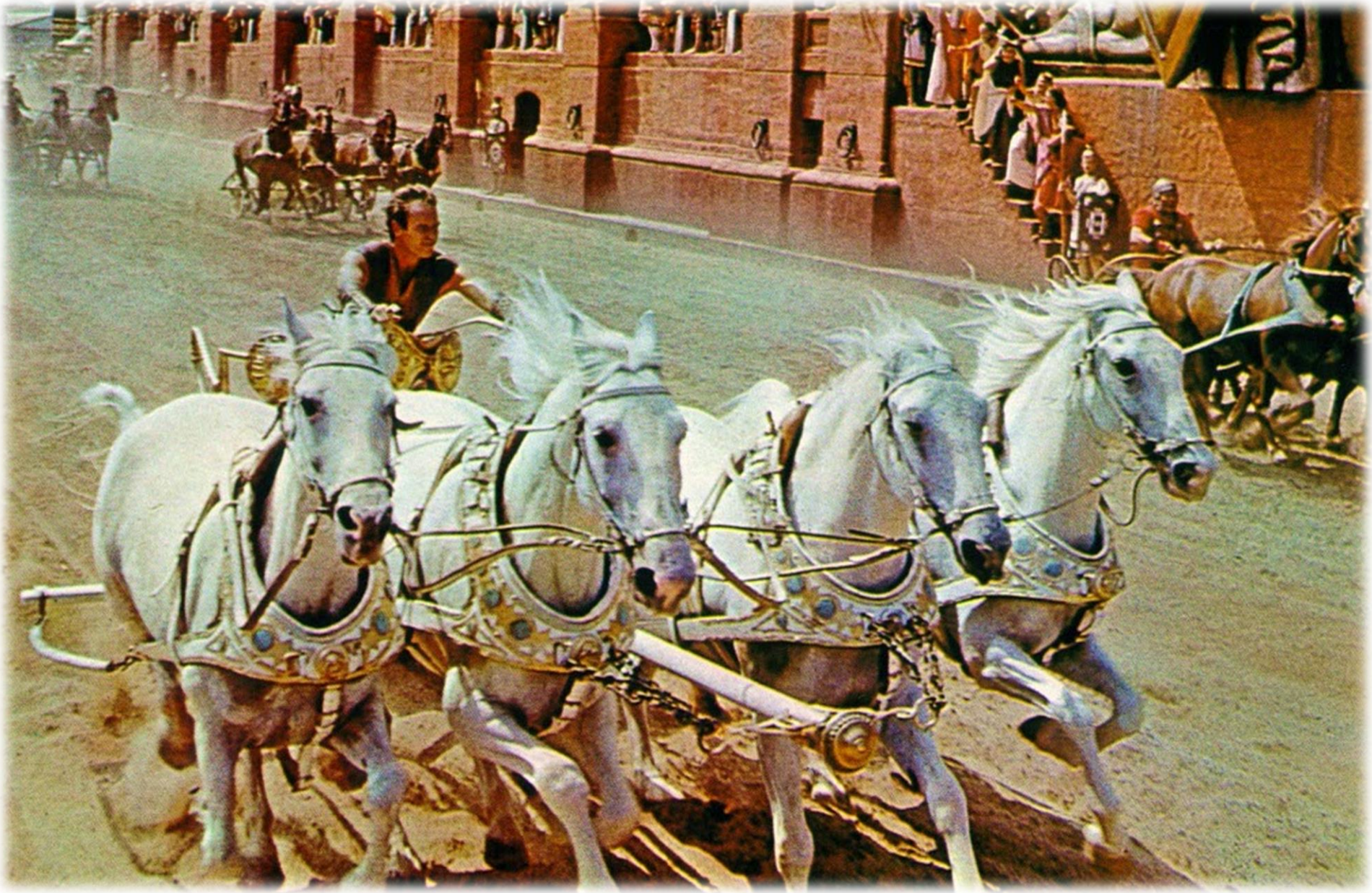
EROS
OMNIA PERV
AMAN VS
FRVNITVS